

Ks. dr hab. Zbigniew Zarembki, prof. UMK
Przewodniczący Rady Dyscypliny Nauki Teologiczne
Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu
Wydział Teologiczny – Katedra Teologii Praktycznej

Recenzja rozprawy doktorskiej

ks. mgr lic. Marcina Dery pt. „MAŁŻEŃSTWO I RODZINA W NAUCZANIU ŚW. JANA CHRYZOSTOMA. STUDIUM HOMILETYCZNE”, napisanej pod kierunkiem ks. prof. dra hab. Henryka Sławińskiego, Kraków 2023, ss. 154.

Zarówno kiedyś, jak i obecnie nurtują ludzi te same pytania: skąd pochodzimy i dokąd zmierzamy? jakie role i prawa przynależą się kobiecie i mężczyźnie? jaka jest istota i cel życia i pożycia małżeńskiego? jak wychowywać dzieci? czego je uczyć i do czego przyzwyczajać? jak przyjmować cierpienia i śmierć? Na te i inne pytania próbowali odpowiedzieć Ojcowie Kościoła, którzy żyli kilkanaście wieków temu. Sięgając dzisiaj do ich nauczania czerpiemy nie tylko wiedzę na nurtujące nas pytania ale wydobywamy z owego nauczania życiową mądrość i światło, będące niezwykle pomocne w realizacji naszego powołania, w tym powołania małżeńsko-rodzinnego. Stąd też dobrze się stało, że ks. Marcin Dera w swojej dysertacji sięgnął do nauczania św. Jana Chryzostoma zwanego Złotoustym i przybliżył w swojej pracy jego przesłanie zawarte w wygłoszonych homiliach o małżeństwie i rodzinie.

Niniejsza recenzja składa się z następujących części: 1. Ocena tematu i problemu badawczego rozprawy doktorskiej; 2. Ocena struktury i strony merytorycznej pracy; 3. Ocena strony formalnej pracy; 4. Postawienie problemu do dyskusji na obronie publicznej; 5. Wniosek końcowy.

1. Ocena tematu pracy i problemu badawczego rozprawy

Temat recenzowanej rozprawy „Małżeństwo i rodzina w nauczaniu św. Jana Chryzostoma. Studium homiletyczne” jest poprawnie sformułowany, jest on przy tym przejrzysty i konkretny a przede wszystkim zapowiada prezentację ważnego dla chrześcijan zagadnienia. Już na samym początku swojej pracy czyli we wstępie Autor

uzasadnił jego wybór (s. 8-9), wskazując na wartość małżeństwa i rodziny od najdawniejszych czasów aż po współczesność a jednocześnie podkreślił znaczenie twórczości św. Jana Chryzostoma, wielkiego homilisty i jego wkład w głoszenie prawdy o małżeństwie i rodzinie. Słusznie przy tym Doktorant wyjaśnił, że „przedstawienie dorobku pisarza antiocheńskiego i późniejszego patriarchy Konstantynopola wpisuje się we współczesne poszukiwanie odpowiedzi na pytanie o kondycję podstawowej komórki społecznej w sytuacji kryzysu tej niezwykle ważnej instytucji” (s. 80).

Zauważyć należy, że również istotnym motywem wyboru tematu stało się osobiste zainteresowanie Autora twórczością Jana Chryzostoma a przede wszystkim jego przepowiadaniem na temat małżeństwa i rodziny (s. 13).

Wnikliwe studium rozprawy pozwala stwierdzić, że podobnie jak jej temat tak i podjęta problematyka badań została trafnie ujęta i stanowi w istocie ważne w obszarze naukowych poszukiwań zagadnienie. Według Doktoranta zasadniczym problemem rozprawy jest „ukazanie wyjątkowości nauczania św. Jana Chryzostoma na temat roli małżeństwa i rodziny” (s. 10) oraz przedstawienie go „na tle innych teologów epoki” (s. 11). Autor zaznaczył przy tym, że jego zamiarem w prowadzonych badaniach będzie również ukazanie zagadnień powiązanych z małżeństwem, które dotychczas nie zostały poruszone w dostępnych opracowaniach. Wśród najważniejszych problemów wyróżnił problematykę grzechu i jego wpływ na kondycję rodziny chrześcijańskiej, rolę kobiety w procesie wychowania w wierze dzieci a także ukazanie podejścia św. Jana Chryzostoma do retoryki antycznej. Ks. Marcin Dera jako zadanie – cel badań wyznaczył sobie także opracowanie opisu technik retorycznych stosowanych przez św. Jana Chryzostoma w przepowiadaniu na temat małżeństwa i rodziny. Zaznaczyć należy, że ten aspekt badań jest szczególnie interesujący i twórczy.

Na uwagę zasługuje również merytoryczne uzasadnienie wyboru tematu i problematyki badawczej poprzez jasne przedstawienie *statusu questionis*. Doktorant wyjaśnił, że tematyka małżeństwa i rodziny w starożytności była poruszana przez wielu autorów w ich publikacjach historycznych, patrystycznych i teologicznych. Wyróżnił przy tym badaczy, opisujących wyzwania stojące przed rozwijającym się Kościołem w epoce antycznej, jak również ukazujących relację homilistów i pisarzy chrześcijańskiego antyku wobec retoryki pogańskiej. Przede wszystkim jednak wskazał na kilka istotnych publikacji dotyczących nauczania św. Jana Chryzostoma (s. 9). Konkludując zaś stwierdził, że: „nie ma (...) dzieła, które ujmuje tę problematykę (małżeńsko-rodzinną) całościowo. Niniejsza dysertacja ma być uzupełnieniem brakującej luki badawczej” (10).

Dlatego podjęcie się przez Autora opracowania tematyki małżeństwa i rodziny w nauczaniu św. Jana Chryzostoma jest w pełni uzasadnione.

Aby jednak rozwiązać podjęty problem badawczy niezbędne stało się zastosowanie odpowiednich metod naukowych. Mając na uwadze że praca ma charakter studium homiletycznego Doktorant zaproponował przy jej realizacji wykorzystanie w pierwszej kolejności metody historycznej, a następnie metody analizy i syntezy (s. 12). Przy zastosowaniu tych metod wy dobył z przebadanych homilii św. Jana Chryzostoma problematykę dotyczącą, małżeństwa i rodziny, zagrożeń dla życia rodzinnego i ukazał sposoby nauczania o małżeństwie i rodzinie stosowane przez Jana Chryzostoma.

Sprawą kluczową w każdej pracy naukowej są zawsze źródła. Recenzowana dysertacja zrealizowana została w oparciu o bazę źródłową i literaturę przedmiotową. Zauważyć należy, że ten element pracy został dość szczegółowo opisany we wstępie dysertacji. Doktorant wyjaśnił, że w opracowaniu podejmowanego problemu badawczego skorzystał z ponad stu homilii i wypowiedzi Jana Chryzostoma. Na użytek prowadzonych badań przeanalizował homilie Chryzostoma wygłoszone przez niego w czasie pełnienia posługi diakona i prezbitera w Antiochii. Oprócz tego wykorzystano kilka homilii wygłoszonych w czasie sprawowania urzędu biskupa w stolicy Cesarstwa Bizantyjskiego. Ponadto, jak podaje Autor, wykorzystane zostały również fragmenty z przemówień Jana Chryzostoma, w których piętnował różne sekty i stronnictwa, istniejące w antycznej Antiochii. Autor w realizacji przygotowywanej dysertacji korzystał głównie z tłumaczeń na język polski.

Wśród źródeł na pierwszym miejscu umieszczone zostało Pismo Święte, homilie i dzieła św. Jana Chryzostoma a w dalszej kolejności znalazły się: teksty patrystyczne, nauczanie soborowe i synodalne, dokumenty papieży, dokumenty Kurii rzymskiej. W powstaniu pracy ważną rolę odegrała także literatura przedmiotu i pomocnicza. Tak więc zgromadzone źródła, jak i literatura pozwoliły Autorowi na zrealizowanie podjętych badań.

2. Struktura i ocena merytoryczna rozprawy

Rozprawa doktorska ks. Marcina Dery obejmuje 154 strony wydruku komputerowego na który składają się: strona tytułowa (s. 1), opis bibliograficzny (s. 2), abstrakt (s. 3), wykaz skrótów (s. 4-5), spis treści (s. 6-7), wstęp (s. 8-13), główny korpus rozprawy ujęty w czterech rozdziałach (s. 14-130), zakończenie (s. 131-138), streszczenie

(s. 139-140), summary (141-142), bibliografia (s. 143-152), oświadczenie promotora i oświadczenie autora (s. 153), oświadczenie (s. 154).

Stwierdzić trzeba, że konstrukcja rozprawy podporządkowana została głównemu założeniu badawczemu, jakim stało się ukazanie małżeństwa i rodziny w nauczaniu św. Jana Chryzostoma. Analizując strukturę pracy należy wskazać na poprawność metodologiczną umieszczonego na samym początku wstępu, w którym zawarte zostały elementy niezbędne do poprawnego wprowadzenia w podejmowaną problematykę badawczą, jak również na poprawnie zredagowane zakończenie, przypominające główne tezy rozprawy i wnioski, wynikające z przeprowadzonych analiz oraz ukazujące kierunki dalszych badań.

Recenzowana praca w swej strukturze jest przejrzysta i zarazem komplementarna. Zarówno poszczególne rozdziały oraz znajdujące się w nich paragrafy mieszczą się w sformułowanym temacie i służą rozwiązaniu podjętego problemu badawczego.

W ocenie merytorycznej dysertacji zasadniczym pytaniem jest pytanie o novum recenzowanej rozprawy i o to, czy wnosi ona wkład w rozwój nauki. Lektura rozprawy pozwala na pozytywną odpowiedź na obydwa pytania.

Merytorycznym bowiem osiągnięciem ks. mgr. lic. Marcina Dery, będącym jednocześnie nowością rozprawy, jest ukazanie małżeństwa i rodziny w nauczaniu św. Jana Chryzostoma a także ukazanie stosowanych przez Świętego sposobów nauczania o małżeństwie i rodzinie. Rozprawa wpisuje się w badania prowadzone w zakresie homiletyki, patrystyki, zwłaszcza zaś teologii małżeństwa i rodziny. Przybliżyła ona bowiem życie i działalność oraz nauczanie Jana Chryzostoma, który wyraźnie nazwał rodzinę „małym Kościołem” (ecclesiola) i wskazał na przynależne jej zadania. Prowadzone analizy ukazują bogactwo małżeństwa i rodziny jako Kościoła domowego, zagrożeń wymierzonych w rodzinę. Praca zawiera także cenne wskazania dotyczące sposobu nauczania o małżeństwie i rodzinie.

Wczytując się w prowadzone przez Autora analizy należy podkreślić, że są one interesujące a przy tym poprawne, gdyż prezentowane treści w jasny sposób przedstawiają omawianą problematykę badawczą. Jednak niektóre paragrafy ujmują bardzo syntetycznie prezentowane zagadnienia. Stąd też czytając dysertację, która bardzo mocno wciąga czytelnika w lekturę, w niektórych jej częściach odczuwa się pewien poznawczy niedosyt, wynikający z owego zwięzłego opisu. Ów niedosyt jest również

odczuwalny w przypadku dwóch rozdziałów w których brak jest stosownych podsumowań (rozdział pierwszy i drugi).

Co konkretnie zawiera rozprawa doktorska ks. Marcina Dery w warstwie merytorycznej? Otóż, rozdział pierwszy zatytułowany *Historyczny kontekst życia i działalności św. Jana Chryzostoma* przedstawia życie i działalności św. Jana Chryzostoma, następnie ukazuje społeczny kontekst działalności Świętego, aby w części trzeciej pierwszego rozdziału ukazać sytuacje rodziny w środowisku życia i działalności św. Jana Chryzostoma.

W rozdziale drugim pt.: *Małżeństwo i rodzina jako Kościół domowy* zaprezentowane zostało nauczanie na temat wzajemnego wychowania się małżonków w rodzinie. Autor w sposób ciekawy przedstawił relacje małżonków w greckiej i rzymskiej kulturze oraz w nauczaniu św. Jana Chryzostoma.

Zagrożenia dla małżeństwa i rodziny stały się przedmiotem refleksji badawczej zaprezentowanej w rozdziale trzecim. Paragraf pierwszy poświęcony został ukazaniu grzechów pijaństwa i obżarstwa a w kolejnym Autor wskazał na zagrożenia jakie kryją się w widowiskach teatralnych, będących w owym czasie główną przyczyną rozwiązłości. Zagrożeniem dla rodziny był także grzech chciwości i zazdrość, które zostały opisane w trzeciej części trzeciego rozdziału.

W związku z tym, że praca ks. Marcina Dery powstała w oparciu o homilie św. Jana Chryzostoma i w podtytule jest zapisane, że jest to studium homiletyczne, dlatego dobrze się stało, że Autor wprowadził do dysertacji czwarty rozdział pt.: *Sposoby nauczania o małżeństwie i rodzinie*. W tej części ukazany został wpływ pogańskiej formacji retorycznej na sposób przepowiadania u Świętego. Przedstawiana została działalność antiocheńskiej szkoły retorycznej i ukazana relacja chryzostomowej filozofii do pogańskiej retoryki. Następnie Doktorant wskazał na retoryczne aspekty przygotowywania homilii jakie miały miejsce w posłudze nauczycielskiej Jana Chryzostoma. Pokazany został proces przygotowania homilii na podstawie zasad retoryki antycznej a także zaprezentowano sposoby wygłaszania homilii. W ostatniej części pracy ukazane zostało zastosowanie przez Świętego technik retorycznych. Cały ten rozdział stanowi cenne źródło informacji dla każdego homilisty i homiletyka. Tym bardziej, że zawarte w nim elementy stosowane w przepowiadaniu przez Jana Chryzostoma mogą być inspiracją do współczesnych głosicieli prawdy o małżeństwie i rodzinie.

Reasumując tę część recenzji stwierdzam, że przedstawione w pracy analizy wskazują na umiejętność syntetycznego ujmowania przez Autora prezentowanej problematyki. Doktorant poprawnie przedstawiał podjęte zagadnienia i zrealizował założony na samym początku cel badań. Prowadzone analizy ukazują we właściwy sposób nauczanie św. Jana Chryzostoma na temat małżeństwa i rodziny. Również formułowane wnioski i oceny świadczą o dobrej znajomości omawianych kwestii i umiejętności konfrontowania ich z nauczaniem i wskazaniem Kościoła.

3. Ocena formalna rozprawy

Niewątpliwie również pozytywnym elementem dysertacji ks. Marcina Dery jest jej język i strona edytorska. Rozprawa doktorska została napisana poprawnym i komunikatywnym językiem. Przedłożony tekst dysertacji został umiejętnie zredagowany i podzielony na rozdziały oraz paragrafy. Każdy rozdział poprzedzony został krótkim wprowadzeniem a dwa z nich syntetycznym podsumowaniem. Zaznaczyć należy, że Autor w sposób rzetelny zastosował wymagania związane z pisaniem i redakcją pracy doktorskiej. Jednak w redakcji recenzowanej pracy nie udało się uniknąć błędów, zwłaszcza drobnych potknięć literowych, które zdecydowanie należy wyeliminować, mając zwłaszcza na uwadze wydanie rozprawy drukiem. Do najczęściej powtarzających się błędów zaliczyć należy występujące w pracy powtórzenia pewnych istotnych treści (zob. s. 16 i 25 – informacja o nauczaniu w szkołach publicznych; s. 20 i 28 – informacja o wyborze Złotoustego na biskupa Konstantynopola), częste akapity jednozdaniowe (zob. s. 36, 50, 100, 118), drobne błędy językowe (np. jest: Incydent ten był *to* wielkim wstrząsem – niepotrzebne *to* – s. 18; rudność ćwiczenia ?- s. 73; jest: w czasie edukacji *był* *bywał* – niepotrzebne *był* - s. 104), literowe (np. jest w pracy: *zamieszane* – powinno być: *zamieszkane* - s. 21; jest: *Antiochia został* – powinno być: *Antiochia została* - s. 27; jest: *dominujące* kulturze – powinno być: *dominującej* kulturze – s. 32) czy interpunkcyjne (np. T Sinko – brak kropki po T s. 8; przy nazwach rozdziałów, paragrafów i podparagrafów - stosownie naprzemiennie na końcu tytułu kropki lub nie zamieszczanie jej – zob. s. 118, 121, 122, 123, 125).

Dokonując oceny formalnej pracy ks. Marcina Dery konieczne wskazać trzeba na przypisy, które są konstruowane poprawnie i konsekwentnie w całej rozprawie, w systemie przecinkowym. Doktorant zamieścił 162 przypisy. Należy przy tym zauważyć, że oprócz przypisów odsyłających, w dysertacji znajduje się znaczna ilość przypisów,

zawierających liczne cytaty z homilii oraz informacje szczegółowe, które są uzupełnieniem treści omawianych w tekście zasadniczym rozprawy.

Istotną rolę w pracy naukowej odgrywa zawsze zamieszczona w niej bibliografia, która składa się ze źródeł i literatury przedmiotu i pomocniczej. Wśród źródeł w recenzowanej pracy wymienić trzeba homilie i dzieła św. Jana Chryzostoma a także teksty patrystyczne, nauczanie soborowe i synodalne. Zaproponowany podział źródeł jest poprawny, chociaż wymagałby drobnej korekty, np. punkt 1,4 (s. 145), noszący nazwę – *Nauczanie soborowe i synodalne* domaga się aby najpierw w nim przedstawić zgodnie z tytułem nauczanie soborowe a następnie synodalne (s.145). Wśród źródeł po punkcie 1,5 zniknął punkt 1,6, gdyż Autor przeszedł od razu do punktu 1,7 – *Dokumenty Kurii Rzymskiej*.

Z formalnego punktu widzenia należy jeszcze wyraźnie zaznaczyć, że zarówno wstęp, jak i zakończenie spełniają wymagania stawiane rozprawie doktorskiej. Stąd też dysertacja od strony formalnej zasługuje na pozytywną ocenę. Wymienione przeze mnie w tej części recenzji uwagi w żaden sposób nie obniżają wartości merytorycznej pracy, która stanowi wartość samą w sobie.

4. Problemy do dyskusji na obronie publicznej

Podjęta przez Doktoranta problematyka badawcza prowokuje do kontynuacji dyskusji w celu rozwinięcia przynajmniej niektórych jej wątków. Dlatego proszę Doktoranta o krótkie wyjaśnienie następujących zagadnień:

Geneza pojęcia „rodzina Kościołem domowym” w tradycji patrystycznej.

Katecheza rodzinna w nauczaniu św. Jana Chryzostoma.

Współczesne przepowiadanie na temat małżeństwa i rodziny.

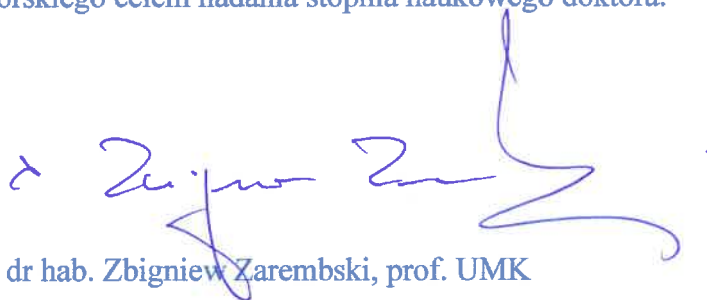
5. Wniosek końcowy

W ostatecznej ocenie recenzowanej rozprawy należy stwierdzić, że praca doktorska ks. Marcina Dery jest spójnym opracowaniem, prezentującym w sposób syntetyczny podjętą problematykę badawczą skoncentrowaną na nauczaniu Jana Chryzostoma. Autor dysertacji wykazał się umiejętnością redakcji pracy naukowej w zakresie stawiania problemów badawczych, ich rozwiązywania poprzez krytyczną

analizę źródeł i formułowanie właściwych wniosków i ocen. W celu całościowego przedstawienia podjętego zagadnienia umiejętnie korzystał z literatury przedmiotowej i pomocniczej

Praca doktorska ks. Marcina Dery stanowi interesujące opracowanie, dotyczące rzeczywistości bliskiej każdemu człowiekowi czyli małżeństwa i rodziny. Prezentuje ona również sposób w jaki św. Jan Chryzostom nauczał o małżeństwie i rodzinie. Rozprawa wnosi wkład w rozwój refleksji naukowej, dotyczącej przepowiadania i rozumienia małżeństwa i rodziny.

Tak więc recenzowaną rozprawę ks. mgra lic. Marcina Dery oceniam pozytywnie, stwierdzając, że spełnia ona wymagania stawiane rozprawom doktorskim w odpowiednich przepisach i stawiam wniosek do Rady Dyscypliny Nauki Teologiczne Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II w Krakowie o dopuszczenie Doktoranta do dalszych etapów przewodu doktorskiego celem nadania stopnia naukowego doktora.

ks. dr hab. Zbigniew Zarembki, prof. UMK

Toruń, 2023. 09. 11